

EL VOL DE L'ALBATROS

UN TAST DE LA BIODIVERSITAT A L'OBRA DE JOSEP M. DE SAGARRA

Josep Mª Camarasa

Biodiversitat d'una obra literària? Amb què surt ara aquest? Ho he de reconèixer, de les moltes maneres possibles d'encarar l'anàlisi d'una obra literària segurament la que vull esbossar en aquestes ratlles no és de les més habituals. Així i tot, tampoc crec que hagi de considerar-se gaire foraviada en el cas concret de Josep Maria de Sagarra, atès que, en ell, l'escriptor excepcional es dobla d'estimable naturalista d'afició, amb uns coneixements ornitològics, botànics o entomològics no gaire habituals en el ram dels lletraferits. El naturalista lector de Sagarra el reconeix fàcilment com a col·lega i només ha d'envejar-li el do de l'escriptor per a expressar amb el seu art uns sentiments de fascinació per la natura que ben espontàniament comparteix.

Té doncs tot el sentit parlar de la "biodiversitat" de l'obra de Sagarra en general i de cada un dels seus llibres en particular, com podria tenir-lo parlar de la d'alguns altres (potser molts) grans escriptors. L'exemple que vull mostrar en aquestes ratlles, un mínim tast de la immensa obra sagarriana, prové de *La ruta blava*, reeditat fa uns mesos per Edicions 62, que no és altra cosa que el seu dietari del viatge a Polinèsia de 1936-37 i la seva estada a Tahití (febrer-juny 1937). Era el seu primer contacte amb la navegació oceànica i amb el tròpic, de manera que no és pas estrany que sovint expressi la seva sorpresa davant de fets i éssers naturals per a ell desconeguts i els compari amb els que ja coneixia directament o amb la imatge que en tenia a

El naturalista lector de Sagarra el reconeix fàcilment com a col·lega i només ha d'envejar-li el do de l'escriptor per a expressar amb el seu art uns sentiments de fascinació per la natura que ben espontàniament comparteix.

Dalt, fotografia de Josep M. de Sagarra.

Josep M. de Sagarra embarcat en la goleta "Commissaire Ramel", que el duria a les mars del Sud. A l'esquerra, coberta de la primera edició del volum *Els ocells amics* (Biblioteca de Catalunya, 1922), una obra de divulgació científica ornitològica.

través de les seves lectures, de vegades científiques, de vegades purament literàries. Més de dos centenars d'espècies animals i vegetals apareixen a les seves pàgines, pràcticament una per plana, això sense comptar noms genèrics o de grans grups sistemàtics. És, o no és, una "biodiversitat" digna de ser tinguda en consideració?

La descoberta, a alta mar, de l'albatros, un ocell llegendari per les seves dimensions i la seva capacitat de vol però no per això menys real, posa en joc en Sagarra tant els seus recursos de poeta com els d'ornitòleg. Una de les primeres imatges –literària però desmitificadora– que li ve al cap en descobrir l'ocell enmig del Pacífic és la d'un sonet famós de Baudelaire (un dels primers de *Les fleurs du mal*) que explica la dramàtica contradicció que fa comparables els al-

batros als poetes: "*Ses ailes de géant l'empêchent de marcher*" ("Ses ales de gegant li priven caminar"). Perquè, en efecte, els albatros (*Diomedea* sp.; *Phoebastria* sp.), són ocells de gran envergadura que tenen gran dificultats per desplaçar-se en terra ferma justament a causa de les dimensions de les ales. L'albatros viatger (*Diomedea exulans*) és, de tots els vivents, l'ocell d'envergadura més gran, amb els

seus tres metres de punta punta de les ales desplegadas. Són ocells oceànics, que viuen a alta mar i només toquen terra ferma un cop l'any, per aparellar-se i covar la niuada. Per això, hostes com són d'espais hostils i remots per als humans, són grans desconeguts, excepte per a la marineria que navega pels oceans australs, i són símbol, com diu Sagarra, "de la grandesa i de l'audàcia, com l'ànima calenta i voladora de les aigües infinites i de les tempestats autèntiques".

Xilografia d'E. C. Ricart per a l'edició d'*Àncores i estrelles* (1949).

Aiguafort de R. de Capmany per a l'edició de bibliòfil d'*Entre l'equador i els tròpics* (1938 [1946]).

Per a Sagarra l'albatros “només que per la força del seu nom” era una obsessió que l'acompanyava des de la seva adolescència. Ell mateix explica com:

“Moltes vegades, en les meves nits d'adolescent, havia imaginat aquestes mars del Sud, aquestes vetlles càlides de cel i aigua, i havia pensat en les ales de l'albatros, l'ocell que només m'era conegut per les làmines dels meus llibres d'ornitologia i per les observacions i les dades escrites en aquests llibres, report de navegants i de naturalistes abnegats que amb llurs redingots romàntics s'aventuraven damunt la fusta d'uns vaixells sense confort, per les rutes poc explorades i per les costes perilloses.”

La trobada de Sagarra amb l'albatros no s'adigué gaire amb els seus somnis adolescents però no estigué exempta de grandesa i de poesia. Alertat per un company de viatge que devia conèixer la seva afició a l'ornitologia, va enfilar-se, a la popa del vaixell, a un pont destinat a la maniobra accessible només per una escala de gat. Allí:

“[...] ajagut en aquest pont ple d'andròmines i de brutícia, vaig veure, en el còm de la volta celeste,

com una mena d'avió llunyaníssim que planava amb tota majestat. L'avió va descendir fins a uns set-cents metres sobre l'aigua, i aleshores es convertí en una au grandiosa, que, tot i ésser tan lluny, i gràcies a la meua bona vista, descobria la seva estructura i la típica manera del seu vol. Grassa de pit, curta de cua, llarga de bec i de coll, vastíssima i imperial d'envergadura de les ales, un vuitanta per cent blanca i un vint per cent negra, aquesta au, solitària i enorme, era un albatros.”

No ens ha de sorprendre l'al·lusió de Sagarra als seus llibres d'ornitologia. Josep M. de Sagarra, com els seus germans Ferran i Xavier, era un competent naturalista, sobretot pel que fa als ocells, però també a rèptils, mamífers, insectes o plantes. El seu llibre *Els ocells amics*, per exemple, tant pot considerar-se un exquisit recull de proses referents als diferents ocells que hi apareixen, com un petit manual de divulgació ornitològica, i els comentaris i les imatges referents a animals i plantes que apareixen als seus textos són sempre un prodigi d'equilibri entre rigor científic i eficàcia literària. En podem trobar alguns exemples

més referents als ocells marins que observà en el seu viatge cap a Tahití, a banda el colpidor encontre amb el legendari albatros, o un cop arribat a l'illa oceànica, que el sorprèn precisament per la pobresa de la seva ornitofauna. “En el ram dels ocells”, diu Sagarra referint-se a Tahití, “sentireu una decepció profunda [...] en aquestes illes orientals es pot dir que els ocells a penes existeixen [...], fora dels *manus* [*Aerodotheres tristis*], la “mikia” o merla de les Moluques] no hi ha bèstia de ploma que lligui amb la magnificència del paisatge.”

Tanmateix, pel que toca als ocells marins, ha de fer una excepció:

“Les aus marines de l’hemisferi austral van i vénen i es deturen i crien a les costes de Tahití i de les illes Sota el Vent. Gairebé totes les gavines, orenetes de mar, folls, cabussets, gavots, petrells, del nostre hemisferi boreal tenen aquí llur equivalent.”

I de seguida enumera les que ha pogut reconèixer: els petrells australs dels gèneres *Pelagodroma* i *Pterodroma*; els fumarells *Anous stolidus* i *A. minutus*, que Sagarra considera bellíssims, “d’un fumet d’estampa japonesa, d’un bec esmoladíssim i d’unes ales com agulles, fan un efecte preciós volant ran de l’aigua”; el xatrac austral *Thalasseus bergii*, “blanc amb una cueta negra”, que li recorda els xatracos que ell coneixia d’Europa (*Sterna* sp.); els espectaculars faetons (*Phaeton*), “amb una espècie pròpia d’aquestes illes: el *Phaeton rubricauda*, les llargues plometes de la cua del qual –d’un roig tendre– ornaren la corona dels reis maoris”.

Sagarra ja havia fet coneixença amb els faetons camí de Tahití. Navegant per la mar dels Sargassos, camí de Guadalupe, un passatger havia collit un ocell desorientat que havia caigut al pont del *Comissaire Ramel*, el vaixell que traslladava Sagarra i la seva muller a Tahití. Sagarra, imposat en el seu paper d’ornitòleg i armat d’una kòdak, anà a alliberar-lo (després de fotografiar-lo, això sí) i en donà una des-

Albatros ullerós (*Diomedea melanophrys*).

**«LA TROBADA DE SAGARRA
AMB L’ALBATROS NO
S’ADIGUÉ GAIRE AMB ELS
SEUS SOMNIS
ADOLESCENTS PERÒ NO
ESTIGUÉ EXEMPTA DE
GRANDESA I DE POESIA. »**

xia encara diverses baldrigues (*Puffinus griseus*, *Puffinus pacificus*, *Procellaria cinerea*) que, tot i ser també ocells oceànics, segons el nostre escriptor “cerquen el peix dels lagons i sospiren damunt les aigües”. També reconeix els mascarells (que ell anomena folls, traducció del nom francès *-fous-* d’aquests ocells) *Sula leucogaster* i *S. sula*, “barreja d’ànec i de cormorà, d’un gran efecte”, segons Sagarra, i, finalment, l’agró negre: “un ocell bastant abundant vora les aigües la *Demigretta sacra*, negra i grisa, d’una mida i d’una forma equivalents a la de la nostra *Egretta alba* d’Europa, que en aquest país també ha tingut caràcter sagrat i els maoris l’anomenen *Matuku-Moana*”.

No està malament si tenim en compte que els ocells marins no eren pas el fort de Josep Maria de Sagarra i que prèviament ens havia advertit de la pobresa faunística de Tahití. En una altra ocasió el veurem en acció amb altres ocells més familiars o amb altres animals i plantes de la nostra biota o de les biotes de les terres per les quals viatjà.

cripció en la qual no sabem si apreciar més les dots de l’escriptor o les de l’ornitòleg:

“Era un exemplar magnífic de *Phaeton aethereus*, palmípe-da dels tròpics i d’alta mar. De la mida de la gavina platejada, però molt més fi, un coll llarg i unes ales molt potents, un bec punxegut i perillós com el de les gralles i dues plomes llarguíssimes semblants a les de les aus del paradís, d’un ocre daurat, emergint de la cua en forma de quilla.”

Soprèn, tanmateix, la dada del color de les plomes de la cua, que en *Phaeton aethereus* són ben blanques; si l’observació de Sagarra fos exacta, el faetó que hauria vist seria *P. lepturus* ssp. *fulvus*, espècie pròpia de l’oceà Índic, però podria ser que la seva memòria li fos infidel després d’uns mesos a Tahití. on l’única espècie de faetó té les plomes de la cua rosadenques.

A més de tots els ocells d’alta mar esmentats, a les costes de Tahití Sagarra reconei-

